«Молла Нәсрәддин» мәчмуәсинин биринчи нөмрәси.

„МОЛЛА НӘСРӘДДИН“

БИРИНЧИ НӨМРӘСИНИН 40 ИЛЛИЙИ

Мәчмуәнин Тәбриздә чыхан нөмрәләриндән бири.

1906

„МОЛЛА НӘСРӘДДИН“ИН БИРИНЧИ НӨМРӘСИ

Вә элә ки, фурсәт әлә дүшдү, о заманки азади тәләб фиргәләр, мүһарибәдән зәиф дүшмүш Николай һөкумәтинин үстүнә һүчум башладылар. О вахт биз дә вахтдан истифадә эдиб, өзүмүз үчүн бир зәминә ахтардыг ки, орада биз дә өз дәрди дилимизи дейә биләк.

Вә лакин чар һөкумәти илә мүбаризәни һәлә икинчи нөвбәйә бурахдыг. Бизим биринчи ишимиз, биринчи вәзифәмиз көзүмүзүн габағында дәрин юхуда олан ислам милләти иди. Вә биринчи нөвбәдә әзиз вә надирләвүчүд олан «Шмерлинг» нәггашымыздан хаһиш этдик ки, бизим бәхти гара Шәргин ятмыш милләтләринин гәфләт юхусуну өз усдадана фырчасы илә тәсвир этсин вә исәви тарихинин мин доггуз йүз алтынчы илиндә апрел айынын еддисиндә сәһнейи интишара гоюлан биринчи «Молла Нәсрәддин»ин баш сәһифәсиндә, ширин юхуда ятан милләтләрин тәсвири һәмин тәсвирдир ки, вүчуди бизим үчүн пәк гиймәтли олан «Шмерлинг» нәггашымыз өз мәһарәтли гәләми илә ону һәмишә тарихдә яратды.

Бурада ятанлар һәман бизим бәдбәхт милләтимиздир. Һәрчәнд дүнйада бәдбәхт вә лакин ахирәтдә чәннәт саһиби мүсәлманлардыр.

Һәмин хошбахт аллаһын бәндәләри бәрк ятыблар. Һәрчәнд Николай мүһарибәдән сынмыш вә йорулмуш Николай, ингилаб эһтияты тә'сири алтында мүвәггәти оларат чамаатә азадлыглар э'лан эдибдир. Хошбахт мүсәлманлар ятыблар. Һәрчәнд Николай падшаһ бу манифести мин чүр бәһанә илә кери алмаг истәйир, бәһишликләр һәлә ятыблар. Амма күрчүләрин һөкумәтә гаршы тулладыглары бомбаларын курултусу һәрдән бир ятмышлары дейәсән юхудан дәбәрдир. Амма кенә ятыблар, чүнкү юху чох шириндир. Бу юхуда ятмыш хошбахтлар нечә ширин-ширин юхулар көрүрләр: будур чәннәтин гапысы ачылыбдыр вә чәннәтин саһибләри пейғәмбәрләр вә имамлар өзләри дә орада сәадәтин ичиндә чуммагдадырлар. Вә һәмин мө'мин үммәтләрини дә узагдан көрүб өз янларына дә'вәт эдирләр. Бурада һәр бир не'мәт мүһәйядыр. Һәман не'мәтләр ки, әввәл гуран вә сонра мүчтәһидләрин вә фазилләрин китабларында бәян олунубдур. Нечә чәннәт. «Түчри мин тәһтиһәл-әнһар», орада ағачларын алтында нәһирләр ахачагдыр. «халидинә фиһа». Бу не'мәтләр вә бу сәадәт чәннәтдә даимидир вә һеч бир вахт олмаячаг ки, бу сәадәтин интиһасы олсун...

Амма һамысы да ятмыйыб: кәрпәшәнләр дә вардыр, оянмаг истәйәнләр дә вардыр. Вә бу мәнзәрәни көрдүкдә Молла Нәсрәддин биринчи нөмрәсинин баш мәгаләсиндә үзүнү дутур, һәмин яры юхулу, ярық ояг мүсәлман гардашлара вә дейир:

— Сизи дейиб кәлмишәм, эй мәним мүсәлман гардашларым!

Молла Нәсрәддин буну билир ки, мүсәлман гардашлар чох да газетә вә журнал охумага һәвәсли дейилләр... Вә Молла Нәсрәддин билир ки, онун мүсәлман гардашлары Молла Нәсрәддин эмининин газетәсинә э'тина эләмийәчәкләр, нечә гейри газетә вә журналлары охумага да э'тина эләмирләр. Вә һәмин мө'мин мүсәлман гардашлар газети охумаг әвәзиндә кедәчәкләр фала бахдырмага, ит богушдурмага, дәрвиш нагылына гулаг асмага, һамамда ятмага вә гейри бу нө' әмәлләрә. Вә һәрчәнд Молла Нәсрәддинин мүсәлман гардашлары онун газетәсини охумагдан гачандырлар, бунунла бәрабәр Молла Нәсрәддин үзүнү диндар гардашларына дутуб дейир:

— Сиздән өтәри кәлмишәм, гейриләриндән өтәри кәлмәмишәм. Пә'ни газетә вә журнала һәрис оланлар үчүн кәлмәмишәм, мaариф достлары үчүн кәлмәмишәм. Мәдәни вә элмли мүсәлман гардашлар үчүн кәлмәмишәм, фала бахдырмагы лазым билмәйәнләр үчүн кәлмәмишәм.

Әлбәттә эләдир, әкәр дүнйада фала бахдыран вә дәрвиш нәглинә гулаг асан адам олмаса вә әкәр дүнйада газетә охумагы ит богушдурмага тәрчиһ верән адам олмаса иди, әкәр ерин үзү мәдәни вә әһли ирфан илә долу олса иди, о вә'дә дүнйада һеч Молла Нәсрәддинин өзүнә дә лүзум көрсәнмәзди.

Чүнкү һүкәма дейибләр: «Сөзүнү о кәсләрә де ки, сәнә гулаг асмырлар».

Бу бир нечә сөз биринчи нөмрәнин баш мәгаләсиндә дәрч олунубдур. Чүнкү «Молла Нәсрәддин» мәчмуәси о вахт биринчи нөмрәдән башлайыр батаны ислам мөвһуматының башындан элә бәрк эндирир ки, адыны мүсәлман гоян бәндә бармаглары илә гулагларыны дутуб «Молладан» гачмага вә бу мүртәдин сөзләрини эшитмәмәйә йүз гойдулар.

ЧӘЛИЛ МӘММӘДГУЛУЗАДӘ, «ХАТЫРАТЫМ»дан.

СИЗИ ДЕЙИБ КӘЛМИШӘМ, ЭЙ МӘНИМ МҮСӘЛМАН ГАРДАШЛАРЫМ!

Сизи дейиб кәлмишәм, эй мәним мүсәлман гардашларым! О кәсләри дейиб кәлмишәм ки, мәним сөһбәтими хошламайыб бә'зә бәһанәләрлә мәндән гачыб кедирләр мәсәлән, фала бахдырмага, ит богушдурмага, дәрвиш нәглинә гулаг асмага, һамамда ятмага вә гейр бу нөв вачиб әмәлләрә.

Чүнкү һүкәмалар буюрублар: Сөзүнү о кәсләрә де ки, сәнә гулаг вермирләр.

Эй мәним мүсәлман гардашларым! Заманки мәндән бир күлмәли сөз эшидиб агзынызы көйә ачыб вә көзләринизи юмуб о гәдәр ха ха эдиб күлдүнүз ки, аз галды багырсагларыныз йыртылсын вә дәсмал әвәзинә этәкләриниз илә үз-көзүнүзү силиб «лә'нәт шейтана» дединиз, о вахт элә күман этмийин ки, Молла Нәсрәддинә күлүрсүнүз.

Эй мәним мүсәлман гардашларым! Әкәр билмәк истәсәниз, ки кимин үстүнә күлүрсүнүз о вахт гоюнуз габагыныза айнаны вә диггәт илә бахыныз чамалыныза.

Сөзүмү тамам этдим, анчаг бирчә үзрүм вар: Мәни кәрәк багышлаясыныз, эй мәним түрк гардашларым, ки мән сиз илә түркүн өз ана дили илә данышырам. Мән ону билирәм ки, түрк дили данышмаг эйибдир вә шәхсин элминин азлыгына дәләләт эдир, амма һәрдән бир кечмиш күнләри яд этмәк лазымдыр: Салыныз ядынызa о күнләри ки, ананыз сизи бешикдә йыргалая-йыргалая сизә түрк дилиндә лай-лай дейирди вә сиз гулаг агрысы сәбәбинә сакит олмурдунуз. Ахыры бичарә ананыз сизә дейирди: «Бала аглама хортдан кәләр сәни апарар» вә сиз дәхи чанынызын горхусундан сәсинизи кәсиб галамагдан сакит олурдунуз.

Һәрдән бир ана дилини данышмаг илә кечмишдә көзәл күнләри яд этмәйин нә айби вар?

«МОЛЛА НӘСРӘДДИН».

Тифлис, 7 апрел 1906-чы ил, № 1.

«Молла Нәсрәддин» мәчмуәсинин баниси Чәлил Мәммәдгулузадә.

1946

„МОЛЛА НӘСРӘДДИН“ МӘЧМУӘСИНДӘ РӘССАМЛЫГ

Мәрһум Чәлил Мәммәдгулузадәнин нәшр этдирдийи «Молла Нәсрәддин» мәчмуәсиндә чәкилән шәкилләрин орада дәрч эдилмәси гәдәр әһәмиййәти вардыр. Чәлил Мәммәдгулузадә бу мәчмуәни нәшр этдирмәк фикринә кәлдийи илк дәгигәләрдән ону шәкилсиз, ялныз мәтндән ибарәт тәсәввүр этмәмишдир.

Беләликлә күлдүрүчү шеир вә фел'етонларла янашы күлдүрүчү шәкилләрин дә ярадылмасы, нәшр эдилмәси һәяти бир зәрурәт кими мейдана чыхмышды.

Чәлил Мәммәдгулузадә савадсыз адамларын әтрафда баш верән һадисәләри тез вә яхшы анламасы үчүн шәкилләрин һадисәләрин билаваситә рәнк вә хәтләрлә тәсвирини чох заман даһа үстүн тутурду. Олур ки, биз мәчмуәдә бә'зән сөзлә һеч ялныз билмәйәчәк һадисәләрин тәсвир эдилдийини, буларын охучулара бүтүнлүклә шәкилләр васитәсилә баша салындыгыны көрүрүк. Вахтилә Мирзә Чәлил бир белә мәсәләни хатырлаяраг, ону шәкил васитәсилә нечә ифадә этдикләри һаггында языр: «Мәчмуәмизи ядда сахлаянлар вә биринчи нүсхәсини гейб этмәйиб, ядикар үчүн сахлаянлар билирләр ки, биринчи нөмрәсинин бир сәһифәсиндә 1906-чы илин апрел айынын 7-дә... биз бир белә шәкил чәкмишдик: бир мүсәлман кәндлиси өз инәйини бир рус салдатына таклиф эдир вә әвәзиндә онун түфәнкини истәйир. Бурадача бир эрмәни кишиси енә һәмин түфәнклә салдата бир пачка әскинас пул тәклиф эдир вә онун түфәнкини истәйир. Бу шәкил... бу ики тайфаны бәрабәр мизанда көстәрир... Вә әкәр буларын бириси бикүнаһ вә мәзлумдурсә, о бири дә һабелә күнаһсыздыр. Бәс нийә булар габагларда, әрләр бою бир-бирилә гардашчасына доланан ики гоншу бирдән-бирә йыртычы һейван олуб, бир-биринин чанына дарашдылар? Һәр бир кәс ки, о вахт рус—япон давасынын нәтичәсиндә зәиф дүшән чар һөкумәтинин вәзиййәтинә вә политикасына вагиф иди, о вахт көрә билэрди ки, эрмәни-мүсәлман әдавәти Петербург сиясәтинә хейли әлверишли бир мәсәлә олду. Чүнкү Гафгазын бу ики күчлү милләти өз ичәрә дәрдләринә мүбтәла оланда, әлбәт дәхи Русия һөкумәтинин политикасына гарышмага вахт тапа билмәзди» (Орада, сәһифә 495).

Мирзә Чәлилин сөйләдийи вә сөйләмәдийи, лакин мәчмуәдә дәрч эдилмиш шәкилләрә анд белә мисаллардан чох көстәрмәк мүмкүндүр. Анчаг ер мүсаидә этмәдийиндән булардан вәз кечирик. Анча бунунла да гейд этмәк истәйирик ки, мәчмуәдә нәшр олунан һәмин шәкилләр ялныз бир иллүстрация—йә'ни, мәтни әянилэшдирән, муәййән бир әдәби тәсвирә табе эдилән шәкил кими бахмаг сәһвдир. Чүнкү бу шәкилләр, китабларда олдугу кими, ифадә эдилән әдәби-бәдии һадисәләрин лөвһәси дейил, бәлкә муәййән бир һәяты, муәййән бир һәгигәти ифадә эдән, ифша эдән мүстәгилл шәкилләрдир. Һадисәләрә анд буларын алтында гейд эдилән сөз вә бә'зи мүкалимәләр исә ялныз көмәкчи нәзәһәдимидирләр. Беләликлә биз, «Молла Нәсрәддин» мәчмуәсинин сияси мәтбуат тарихимиздә илк дәфә олараг, әдәбиййәт вә рәссамлыг, сөз вә рәнк арасында бир мәгсәдә, бир арзуя хидмәт эдән гүдрәтли вәһдәт ярадлыгыны көрүрүк.

Әлбәттә «Молла Нәсрәддин» кими бир мәчмуәни чыхармаг ишиндә Мирзә Чәлил тәк олмамышдыр. Мәчмуәнин әдәбиййат саһәсиндә олдугу кими, рәссамлыг саһәсиндә дә һәр бир чәтинлийә дөзән сәдагәтли әмәкдашлары вар иди. Онлардан ән башлычасы вә биринчиси Оскар Иванович Шмерлинг иди.

«Молла Нәсрәддин» мәчмуәсинин икинчи, амма совет дөврүндә шөһрәт тапмыш ән бөйүк рәссамы Ә. Әзимзадә Шмерлингдән әсаслы сурәтдә фәргләнир. О, муәййән бир рәссамлыг мәктәбиндә хүсуси тәһсил алмаса да, Азәрбайчан халгынын өзбашына етишмиш бир рәссамы кими мәчмуәнин сәһифәләриндә һәгигәтән чанлы бир дүнйа, шәкил дилилә зәманәсинин тарихини ятратмышдыр. Онун карикатураларындакы адамлар бүтүн дахили аләмләри илә, һәрәкәтләри илә ән сәчиййәви бир шәкилдә рәсм эдилмишләр. Биз, онлара баханда, нә этдикләрини көрәндә, үз-көзләриндән вә дурушларындан нә дүшүндүкләрини дә анлая билирик; өзүмүзү онларла билаваситә данышмыш кими һисс эдирик ки, бу бәдии гүввәтдә карикатураларын сияси кәскинлийини, сатирик амансызлыгыны даһа да артырыр. Биз, шәкилдәки күлүнч вәзиййәтләр архасындакы әсл маһиййәти даһа айдын сезмиш олуруг.

һ. ОРУЧӘЛИ.

40 ИЛ БУНДАН ӘВВӘЛ

Биринчи рус ингилабынын фыртыналы күнләри иди. Һәр ердә зәһмәткеш халг һәрәкәтә кәлиб рус-япон мүһарибәсиндә мәглуб олмуш чар һөкумәтинин үзүнә дурмушду. Сәнае мәркәзләриндә большевик партиясы фәһлә синфини тәшкил эдиб ону чар һөкумәтинә гаршы мүбаризәйә, бу һөкумәти девирмәйә чагырырды. Һәр ердә тә'тилләр олур, чар жандармалары илә халг арасында ганлы вурушмалар кедир, мүлкадарларын эвләри кәндлиләр тәрәфиндән яндырылыр вә талан эдилирди.

Чар һөкумәти, мүтләгиййәти ингилабдан горумаг үчүн һәр бир ганлы тәдбирдән, топ вә түфәнклә бәрабәр һәр чүрә фитнә-фәсаддан истифадә эдиб халг һәрәкатыны ятырмага, ингилабы халгын ганында богмага чан атырды.

Һәмин бу заман Загафгазияда Сталин йолдашын рәһбәрлийи алтында олан ерли большевик тәшкилаты бураны ингилабын мөһкәм бир галасына чевирмәйә, чар һөкумәтинин фитнәси нәтичәсиндә бурада гызышан эрмәни-мүсәлман давасыны дайандырыб, бүтүн халгы вәһид ингилаб байрагы алтына топламага чалышырды.

1905-чи илин пайызында Тифлисдә чыхан «Кафказски рабочи листок» адлы газет большевик тәшкилатынын бу мүгәддәс гайәләрини яйыр, халгы азадлыг угрунда мүбаризә үчүн тәшкил эдирди.

Кәнч Азәрбайчан язычысы Чәлил Мәммәдгулузадә дә о заман Тифлисдә яшайыр вә ингилаби һәрәкатда иштирак эдирди. Һәмин большевик газетиндә дәрч этдийи ики мәгаләси илә Чәлил Мәммәдгулузадә өзүнүн һансы тәрәфдә вә кимә гаршы мүбаризә этдийини ачыг-айдын көстәрмишди.

Чәлил Мәммәдгулузадәнин о заманкы большевик газетиндә иштирак этмәси онун, большевик тәшкилатына рәсми үзв олмаса да, она рәгбәт бәсләдийини исбат эдир вә эйни заманда «Молла Нәсрәддин» мәчмуәсинин сияси вә ичтимаи симасыны айдынлашдырыр, чүнкү бу мәчмуә ингилаби демократ гайәләрини мүдафиә этмәклә бәрабәр, социализм шуарларыны да ирәли сүрүрдү.

Большевик тәшкилатында муәййән ингилаби дәрс алдыгдан сонра Чәлил Мәммәдгулузадә там гырх ил бундан әввәл нәшринә башладыгы «Молла Нәсрәддин» мәчмуәси илә мәтбуат вә ичтимаи фикир тарихимиздә ени бир сәһифә ачмыш олду, чүнкү о замана гәдәр истәр Азәрбайчанда, истәрсә дә башга Шәрг өлкәләриндә бу шәкилдә вә бу мәзмунда мәчмуә чыхмамышды.

«Молла Нәсрәддин» мәчмуәси там мә'насилә халг мәчмуәси иди. Бу мәчмуә халг үчүн нәшр эдилир, халгын дәриниңдән языр, халгын мәнфәәтини мүдафиә эдир, халгла данышырды. Онун сиймасыны да тә'йин эдән бу хүсусиййәт иди.

Чәлил Мәммәдгулузадә, зәманәсинин ән габагчыл шуарларыны ирәли сүрүр вә мүдафиә эдирди, лакин бу фикирләр ингилаби фикирләр иди, зәманә вә мүһит исә бу чүр фикирләрин интишарына йол вермирди. Буна көрә һәмин фикирләри ифадә этмәк үчүн ени бир васитә, ени бир йол тапмаг лазым иди. Буну да Чәлил Мәммәдгулузадә тапа билди. Бу васитә, бу йол—кинайә, мәзһәкә йолу иди. Буна көрә дә Чәлил Мәммәдгулузадә өз зарафатчыллыгы илә бүтүн Шәргдә шөһрәт тапмыш гоча Молла Нәсрәддин адындан истифадә этмишди. Беләликлә халг бу ени мәчмуәдә илк көрүшдә өз доступу көрүр, онда ләззәтли вә эйни заманда мә'налы сөзләр ахтарырды. Чәлил Мәммәдгулузадә өз гүввәтли сатирик гәләми илә бу сөзләри ярада билир вә кет-кедә халгы өзүнә чәлб эдирди. Бу үслуб — кинайә, сатира, зарафат, мәзһәкә үслубу мәчмуәнин ингилаби фикирләрини ифадә этмәк үчүн дә ән әлверишли бир васитә иди, чүнкү мәчмуәни чар цензурасынын зәрбәләриндән мүһафизә эдирди. О заман фәһләни саһибкарын истисмарындан, рәиййәти мүлкдарын әсарәтиндән, халгы истибдадын зүлмүндән, гадыны шәриәтин зәнчирләриндән ачыг-ачыгына мүдафиә этмәйә имкан йох иди. «Молла Нәсрәддин» исә белә имкан яратмаг үчүн я бир йол тапмалы, я да бағланмалы иди. «Молла Нәсрәддин» дә бу йолу тапмышды вә һәр һансы бир саһәдән язсайды ән гәти, ән габагчыл бир фикир сөйләйә билирди.

Шүбһәсиз ки, Чәлил Мәммәдгулузадәнин аз бир заман да олса, большевик тәшкилатына яхын олмасы ону ингилаби мәфкурә илә силаһландырмышды. О, һәр бир синфи, ичтимаи, игтисади мәсәләйә ингилаби нөгтейи-нәзәрдән янашырды, буна көрә дә мүртәчеләр, мүстәбидләр, истисмарчылар арасында өзүнә күчлү дүшмән газанырды. Лакин «Молла Нәсрәддин» бу дүшмәнләрин чыгыр-багырындан, һәдәсиндән горхмурду, лакин өз архасында бөйүк халг күтләсинин дурдугуну һисс эдирди, өзүнүн тарихчә һаглы олдугуна инанырды.

Буна көрә дә сөз фәһлә илә саһибкарын мүнасибәтиндән дүшәндә о, бүтүн варлыгы илә фәһләни мүдафиә эдиб, ону руһландырырды.

Сөһбәт кәндли вә мүлкәдар мәсәләсинә анд олланда о, кәндлиләрин тәрәфинә кечиб торпагларын мүлкәдарлардан алынмасыны вә кәндлиләрә верилмәсини тәләб эдирди. Мисал үчүн мәчмуәнин 1907-чи ил 28 апрел тарихли 17-чи нөмрәсиндәки баш мәгаләни көстәрмәк олар. Бу мәгаләдә мүәллиф өзүнә мәхсус сатирик бир дилдә «фәһләләрин мәзһәбиндән», «социал-демократларын мәзһәбиндән» языр вә фәһләләрин торпаг мәсәләсинә анд мәрамнамәсини мүдафиә эдирди.

Руһанилик, шәриәт, дини адәт вә ән'әнәйә анд язаркән «Молла Нәсрәддин» енә яры йолда дурмайыб өз зәманәси үчүн ән кәскин тәдбирләр тәклиф эдир вә халгын мөвһумат тәзйигиндән азад эдилмәсинә чалышырды.

Ингилабдан әввәлки тәхминән сәккиз иллик фәалиййәти дөврүндә бу мәчмуә йорулмадан өз мүбаризәсини давам этдирирди. Бу мүбаризәнин тарихи әһәмиййәтини айдын тәсвир этмәк үчүн о дөврүн 1906—1914-чү илләрин ичтимаи шәраитини нәзәрдә тутмаг лазымдыр. Бу илләр сон дәрәчә әһәмиййәтли вә тарихи һадисәләрлә долу илләр иди. Русияда ингилабын йүксәлиши, сонрадан исә иртичанын гүввәтләнмәси, Иран вә Түркийәдә ингилаби һәрәкат, сонрадан исә бу һәрәкатын богулмасы, Авропада мүхтәлиф сияси вә ичтимаи һадисәләр, һөкумәтләр арасындакы тоггушма, вурушма, мүвәггәти сазиш, фитнә, фәсад вә с. буларын һамысы «Молла Нәсрәддин»ин диггәтини чәлб эдирди, мәчмуә буларын һамысыны шәрһ вә бәян эдирди, һамысына чаваб верирди, һәр мәсәлә һаггында өз ингилаби, демократ фикрини сөйләйирди.

Беләликлә бу мәзһәкә мәчмуәси мүкәммәл сияси вә ичтимаи бир мәчмуә хасиййәти алмышды. Буна көрә дә охучулар арасында онун нүфузу күнбәкүн артырды. Бакыда азәрбайчанча чыхан вә «Молла Нәсрәддин»и тәглид этмәйә чалышан о бири мәчмуәләр («Зәнбур», «Бабайи-әмир», «Пәһливан» вә с.) узун өмр сүрә билмәйиб бағландыгы һалда, «Молла Нәсрәддин» кет-кедә мөһкәмләнир вә гүввәтләнирди. Буна да сәбәб онун тутдугу сияси вә ичтимаи мөвгеин сағламлыгы, ардычыллыгы, гәтилийи иди.

«Молла Нәсрәддин» мәчмуәсинин симасы күн кими айдын иди. О, һеч кәсин алдатмыр, һеч кәсә ялан сатмыр, һеч бир мәсәләдә риякарлыг этмирди. Өз фәалиййәт вә мүбаризәсиндә о, сон дәрәчә сәмими, дүшмәнләринә гаршы амансыз вә барышмаз иди.

«Молла Нәсрәддин» өз дүшмәнләрини яхшы таныдыгы кими, достларыны да таныйырды. Буна көрәдир ки, о, аз бир мүддәтдә Азәрбайчан халгынын вә бүтүн Шәрг аләминин зиялы, маарифпәрвәр, демократ вә ингилабчы гүввәләринин һүсн-рәгбәтини газанды. Бакыда кизли чап эдилән большевик мәтбуаты да бу мәчмуәни өз көмәкчиси, өз доғма гардашы һесаб эдиб ери кәлдикдә ондан истифадә эдирди.

Башга чүр ола да билмәзди, чүнкү «Молла Нәсрәддин» пролетар вә большевик мәчмуәси олмаса да пролетариатын, большевикләрин тәрәфиндә мүбаризә эдән, Шәргдә ингилаб чарчысы олан бир мәчмуә иди.

Халгымызын ән намуслу вә истеʼдадлы хадимләри бу мәчмуәнин әтрафына топлашды. Мәчмуә булара мә'нәви рәһбәрлик эдир, буларын ярадычылыгына истигамәт верир, булары ингилаби руһда тәрбийәләндирирдисә, булар да өз гәләмләри илә мәчмуәнин мүбаризәсинә ярдым эдирдиләр.

Бүкүн әдәбиййатымызда Чәлил Мәммәдгулузадә илә янашы ер тутан бөйүк халг шаиримиз Сабир, һәлә «Молла Нәсрәддин» мәчмуәсиндән габаг Азәрбайчанда өз драматуркиси илә шөһрәт тапмыш олан Әбдүррәһимбәй Һагвердиев, «Молла Нәсрәддин»ин етирдийи олдугу шаир Әлигулу Гәмкүсар, совет дөврүндә дә өз одлу сатиралары илә чаһалшумул гәләбәләримизә ярдым эдән мәрһум шаир Әли Нәзми, бүкүн өз бөйүк тарихи романлары илә әдәбиййатымызы зәнкинләшдирән гочаман язычымыз Мәммәдсәид Ордубади вә бир чох башгалары «Молла Нәсрәддин»ин ән фәал силаһдашларындан иди.

Мәчмуәнин башладыгы бөйүк вә тарихи мүбаризә сон дәрәчә агыр вә чәтин мүбаризә иди. Бу мүбаризә бүтүн бир аләмә, гүввәтли бир гурулуша, муәййән бир мәфкурәйә гаршы чеврилмишди. Мәчмуә Шәргин феодализминә, мөвһумата, әсарәтә, нaданлыга, империализмә гаршы һүчума кечди. Бу агыр бир мүбаризә иди. Лакин молланәсрәддинчиләр бу чәтин мүбаризә йолларында чәсарәтлә ирәлиләйирдиләр. Чүнкү онларын гәлбиндә янан атәш дә бөйүк ингилаб күнәшиндән гопмуш бир парча иди.

«Молла Нәсрәддин» мәчмуәсинин гәһрәман вә фәдакар мүбаризәси бүкүн бизим үчүн артыг кечмиш бир тарихдир. Инди биз дөнүб кери бахаркән гәлбимиздә хүсуси бир гүрур, чошгун бир севинч һисс этмәйә билмәрик. Вахтилә «Молла Нәсрәддин»ин сарсытмага чалышдыгы истибдад вә истисмар, зүлм вә әсарәт, чәһаләт вә мөвһумат дүнясы нә олду?

Бу дүня бөйүк социалист ингилабы нәтичәсиндә мәһв олуб кетди. Бүкүн биз элм вә мәдәниййәтин йүксәк зирвәләринә галхан кәнч республикамызда кетдикчә чичәкләнән азад вә хошбахт һәятымызы сейр этдикчә чәсур молланәсрәддинчиләри һөрмәтлә яд эдирик.

Ленин—Сталин партиясынын бизә бәхш этдийи бу ишыглы һәят онларын арзусу иди.

ӘЗИЗ ШӘРИФ.

«Молла Нәсрәддин» мәчмуәсинин типләриндән.